

En historiker og hans helt

Af Leo Tandrup

På baggrund af udgivelsen af 2. bd. af C. O. Bøggild-Andersens store værk om »Hannibal Sehested. En dansk statsmand« søger universitetsadjunkt, mag. art. Leo Tandrup at skitsere, hvilken rolle forfatterens egen personlighed og hele baggrund har spillet for det billede af Hannibal Sehested og hans tid, der oprulles. Bøggild-Andersen kunne ikke »løbe fra sig selv,« især ikke i sin skildring af Sehesteds personlighed og nordiske program og i sit syn på forholdet mellem manden og tiden.

Den historiske metode, historieteorien og i mindre grad historiografien har længe været stedbørn i dansk historieforskning. En bedring synes dog i de seneste år på vej, ikke mindst inspireret af H. P. Clausens virke¹. Men indtil da har der, med få undtagelser, været en alt for ringe interesse for at studere sammenhængen mellem forskeren og hans baggrund på den ene side og hans historiske emner og emnebehandling på den anden².

Herfor bærer Kr. Erslev sin store del af skylden. Dynamisk og viril, som han var, evnede han langt bedre end sine samtidige kolleger på Københavns Universitet, Johannes Steenstrup, Edvard Holm og J. A. Fredericia, at sætte spor i sine elever. Erslev er i virkeligheden den hidtil eneste, der rigtig har formået at danne skole i dansk historie. Han satsede, især i sine yngre år, ud over arbejdet med moderne kildeudgivelse, kraftigt på selve rydningsarbejdet, kildekritikken, på bekostning af de øvrige led i forskningsprocessen. Steenstrup advarede ham herimod³, men længe forgæves. Først i sine seneste år som virkelig aktiv historiker, i årene op imod 1. verdenskrig, kom han dybere ind på moderne erkendelsesteoretiske overvejelser, fik først da for alvor øjnene op for, hvor komplice-

1. Jvf. den af Fællesudvalget for historisk Forskning udarbejdede dupliserede liste, der dog er meget ufuldstændig, over danske historikers forskningsprojekter, fremlagt på historikermødet i Odense i febr. 1971.
2. Jvf. listen over vigtigere historiografiske værker i W. Westergaard, *Danish History and Danish Historians*, *The Journal of Modern History* XXIV, 1952, s. 167 n.
 1. Heri burde Bøggild-Andersens store og vægtige afhandling, *Historisk Tidsskrift gennem Hundrede Aar*, H. T. 10. r. V, s. 64 ff, også have været nævnt. Jvf. i metodisk-teoretisk henseende især flere artikler af P. Bagge.
3. Jvf. duellen mellem Steenstrup og Erslev herom i *Dagbladet* 23. marts, 6. og 7. april 1891.

ret og sammensat forholdet mellem historikeren og hans forskning, mellem subjekt og objekt var. Baggrunden herfor var ikke blot de senere års intense beskæftigelse med selve syntesen, eller med *historieskrivningen*, for at tale erslevsk; men også den, at han først da stiftede nærmere bekendtskab med de store neoidealistiske teoretikere, først og fremmest med Wilhelm Dilthey og Heinrich Rickert. Dette satte frugt i det inciterende teoretiske stridsskrift »Historieskrivning. Grundlinier til nogle Kapitler af Historiens Theori fra 1911,« som også i »Historisk Teknik« fra samme år ⁴.

Men frugten modnedes for sent, og Erslevs missionærtrang fra de yngre år var desuden svækket. Den nye ledende generation af historikere, mænd som professorerne Erik Arup, Knud Fabricius og Aage Friis, førte derfor i hovedsagen den unge mesters, ikke den ældre professors værk videre. Resultatet blev: fortræffelige kildeudgaver; fine og skarpsindige kildekritiske undersøgelser; men – som regel – ikke nær så imponerende synteser. Man var i samme situation, som Povl Bagge rammende udtrykte det, »som hvis man på Kunstakademiet lærte de vordende arkitekter at vælge solide mursten og tørt og godt tømmer, men overlod det til dem selv at finde de regler, efter hvilke man bygger et hus« ⁵.

Den situation kom også den unge C. O. Bøggild-Andersen i, da han 1917–25 studerede historie på Københavns Universitet under de nævnte tre professorer. Der er ganske vist meget rigtigt i Bjørn Kornerups opfattelse, at huset »Hannibal Sehested. En dansk statsmand« blev »et sådant grundmuret Hus, hvor både Fundament og Vægge og Loft har virkelig Soliditet,« ⁶ især hvis man tænker på det enorme kildemateriale og den store belæsthed, der lå bag. Men den manglende uddannelse i metodisk fremstilling kom dog utvivlsomt, som det skal søges vist, til at sætte sit præg på såvel problemstilling som komposition i det nævnte værk på ca. 1260 sider, der skulle blive Bøggild-Andersens hovedværk.

Heraf udkom 1. bind i 1946, mens 2. og sidste bind først så lyset i 1970, kyndigt udgivet af en af hans nære elever, arkivar Ole Degn. Denne redegør i en instruktiv indledning for bogens tilblivelse og placerer den i sammenhængen med forf.s øvrige betydelige produktion over samme emnekreds.

Værket er, som det nu foreligger, en torso. Skildringen i 2. binds 5., 6. og 7. bog (i alt 172 s.) af Hannibal Sehested som rigsskatmester, en

4. For en nærmere redegørelse for udviklingen i Erslevs erkendelsesteoretiske synspunkter nødes jeg til at henvise til en kommende artikel.

5. *Historie som videnskab*, Nordisk Tidskrift, 1942, s. 489.

6. Brev til Bøggild-Andersen (herefter forkortet COBA) af 30. sept. 1946. Dette og de i det flg. nævnte breve til COBA findes hos fru Bøggild-Andersen.

frugt af Bøggild-Andersens forskning før 1950-erne, savner i meget den sidste afpudsning af synspunkter, teser, konklusioner. 2. bindes langt største bog, den 8. (på 204 s.), om udenrigspolitikken fra 1660 til februar 1664 savner omredigering, bearbejdning, stramning, linjer trukket med større skarphed, indfletning af flere af de oplivende træk til belysning af Hannibal Sehesteds personlighed, der gjorde 1. bind så fængslende. Desuden er der desværre ikke udarbejdet noteapparat til 8. bog. Denne er simpelthen identisk med et manuskript, der forelå trykfærdigt i 1936, til 1. bind af et 2-bindes værk om »Hannibal Sehested og Norden. Et Kapitel af den danske Ydrepolitiks Historie«. Det 2. bind af dette værk, der skulle omfatte den vigtige periode fra 1664 til Sehesteds død i 1666, nåede forf. aldrig at få skrevet. Som erstatning herfor er der i et tillæg med føje medtaget en forelæsningsrække om Hannibal Sehested og den danske ydrepolitik 1660–66, som Bøggild-Andersen holdt på Göteborgs Högskola i 1949.

Et hovedspørgsmål melder sig hastigt for læseren af Bøggild-Andersens livsværk: er det mere *manden* og tiden, eller er det mere *tiden* og manden? I hvor høj grad evner den højtbegavede toppolitiker at forme, ja ændre en udvikling? I hvor høj grad er han bare den mere eller mindre tilfældige katalysator for de ideer og tanker, som er oppe i tiden, og som er et produkt af produktionsforholdene, af de herskende sociale, politiske og kulturelle strømninger? Det er spørgsmål, som ganske vist ikke kan besvares med uimodsigelig vished, men som enhver levnedsskildrer alligevel bør tage stilling til. Denne stillingtagen præges ikke blot af kilderne udsagn om personen og dennes samtid og af den tidligere historieforskning og historieskrivning, men også af historikerens vurdering heraf, d. v. s. af historikerens egen personlige baggrund og af ledende strømninger i hans egen samtid. »Jeg må se den Kendsgerning i Øjnene, at den videnskabelige Faghistoriker . . . (ikke) kan løbe fra sig selv og den Nutid, hvori han lever,« skrev Bøggild-Andersen beklagende ⁷.

I dag betragtes det nærmest som givet, at enkeltpersonens rolle er temmelig ringe. Hvad formår han vel over for de store, dybtliggende åndelige og især materielle kræfter i tiden, over for det store, tungtvejende stats-, administrations- og produktionsmaskineri? Formår han måske mere, end man tror? Navne som Bismarck, Stalin, Mao, de Gaulle, Gandhi dukker op for det indre øje. Og går det an næsten automatisk at projicere synet på enkeltmenneskets ret ringe rolle tilbage i før-industrialismens tidsalder, hvor ikke blot det nævnte maskineri, men også

⁷. *Historien og Nutiden*, Afslutningsforedrag ved Historikermødet i Århus, 1942, s. 10.

den offentlige mening var ringere udviklet, og hvor den geniale ener derfor fik større mulighed for indgreb i udviklingen?

Det gør Bøggild-Andersen da også langt fra. Det er simpelthen hans hovedtese, at Hannibal Sehested stod bag det meste af, hvad der var moderne og nyskabende i sin tids dansk-norske politik. Det var altså *manden*, meget mere end det var tiden.

Tesen førte dog Bøggild-Andersen for vidt. Kildematerialet viser ganske vist, at Sehesteds rolle *var* meget væsentlig på en række punkter; men forf. overspiller den til tider ved at lade ham stå for ideer, politiske udspil og planer, som der i kilderne ikke eller ikke ganske er dækning for at tillægge ham, altså ved, at der udøves subjektiv kildekritik. Herpå er der, som påvist af Ingvar Andersson⁸, flere eksempler i første bind, og de savnes heller ikke i andet. Nogle karakteristiske eksempler skal drages frem.

Bøggild-Andersen er således tilbøjelig til at lade Hannibal Sehested stå bag en anonym lille opsats, dateret Hamburg 26. april 1661, der går ind for genoprettelsen af en national udskreven milit⁹. Hans kildeanalyse er imidlertid for lidt indtrængende til at overbevise læseren herom. Og sandsynligheden for, at opsatsen, som forf. med rette finder noget ungdommelig naiv og tænker sig ført i pennen af en ung studierejsende teolog, skulle hidrøre fra rigsskatmesteren og hans meningsfæller i København, er ringe. Dels fandtes der uden tvivl folk uden for kredsen om Sehested, der var interesseret i en sådan hærreform, dels må den politiske betydning af en anonym opsats fra en ung teolog i militære anliggender anses for at være ringe. Sehested var trods sit temmelig spændte forhold til majestæten som rigsskatmester dog i en sådan politisk position over for denne, at han næppe behøvede at tage sin tilflugt til en så indirekte procedure, men med tilstrækkelig vægt kunne kaste sin egen og sine politiske bagmænds, ikke mindst gejstlighedens og borgerstandens indflydelse i vægtskålen ved selve forhandlingerne. Eksemplet illustrerer, hvorledes forf. er tilbøjelig til at indsnævre sin problemstilling meget stærkt: Hannibal Sehested eller ikke Hannibal Sehested. Denne skal helst stå bag alt, hvad Bøggild-Andersen finder godt og rigtigt.

Heller ikke i udenrigspolitikken, forf.s oprindelige store interessefelt, har han let ved at tåle konkurrenter til Sehesteds synspunkter, især da

8. I dennes fortræffelige, indgående og i det hele rammende recension, *Hannibal Sehested. Anteckningar kring en biografi*, H. T. 11. r. II, s. 417 ff, som denne afhandling står i gæld til.

9. Bd. II s. 74 ff.

ikke til dennes nordiske politik¹⁰. Da vicestatholderen i hertugdømmerne, Frederik Ahlefeldt, således står for en nordisk freds- og samarbejds-politik på linje med Sehesteds, »klinger (den) helt sehestedsk,« og forf. finder det ikke usandsynligt, at han har været påvirket af dennes ræsonnementer¹¹. Det var følgelig Ahlefeldt, der »i de første år af 1660-erne sluttede sig til Hannibal Sehesteds ydrepolitik,«¹² ikke omvendt. Implicit synes at ligge, at Sehesteds ræsonnementer her gik dybere end Ahlefeldts, og den tanke, at Sehested kunne have været påvirket af Ahlefeldts tankegang, får forf. næppe. Atter her ses problemet altså meget snævert, og forf. sætter for megen tankekraft ind på at overveje en personlig påvirkning, som hans kildemateriale ikke er velegnet til at belyse.

Også forf.s behandling af den berømte Bergen-plan hører hjemme i denne sammenhæng. Ifølge denne plan skulle der sluttes et snævert engelsk-dansk forbund, hvorefter Danmark skulle erklære Holland krig, men dog først, når en forventet stor og rigtlastet hollandsk Ostindien-flåde var arriveret til norsk havn. Det var da hensigten med engelsk flådehjælp at erobre den og dele byttet med England. Forf. bruger i den forbindelse megen kraft på at sandsynliggøre, at Sehested fik ideen til flådekapringen¹³. Flere af forf.s argumenter, indirekte beviser og indre kriterier, har dog beskeden vægt, og kilderne tyder snarest på den engelske gesandt Talbot som ophavsmanden. Men uanset, hvem det var, lå planens realisation givet i såvel Sehesteds som Talbots og den engelske regerings interesse. Og det afgørende er, at det var svært for nogen af parterne at undgå at komme ind på tanken, da forlydenderne om den hollandske flådes bestemmelsessted først blev kendt, idet flådebeslaglæggelser ikke var noget ukendt fænomen i tiden. Det interessante er derfor i denne sammenhæng ikke så meget tankens ophavsmand, som hvorledes parterne greb den og søgte at få den ført ud i livet. Tanken lå, som så mange tanker og ideer til alle tider, så at sige i luften, spørgsmålet var, om man ville bruge den eller ej. Forf. er imidlertid for optaget af sin persons originalitet og ser vel at mærke spørgsmålet om originalitet ud fra en liberalistisk tankegang med rod i det 19. århundrede^{13a}. Det var

10. – med mindre det drejer sig om folk, som COBA opfatter som direkte elever af Sehested, som f. eks. Jens Juel, den danske resident i Sth.

11. Bd. II, s. 401.

12. Bd. II, s. 213.

13. Bd. II, s. 460 ff.

13^a COBA var iøvrigt ikke selv uden blik for, at synspunkter i Sehested-bogen »muligt« kunne være farvet af »min indgroet liberale livs- og statsopfattelse«. Brev til K. Fabricius 24. okt. 1946; brevet findes som det n. 14 nævnte brev hos Bjørn Fabricius.

manden, der skulle få ideen for at være original, ikke manden, der skulle gribe den og (bidrage til at) føre den ud i livet.

Det spørgsmål melder sig, hvordan en så skolet og kritisk begavet forsker som Bøggild-Andersen kommer til at udøve en kritik som den her omtalte. Dette bringer historikeren selv og hans baggrund ind i billedet. Og i den sammenhæng problemet om, hvorfor han ofrede sit meste forskerliv på så utrolig energisk, udholdende og grundigt at udforske netop denne statsmands liv og virke. For var det bare tilfældigt? Eller var der et åndeligt slægtskab mellem historikeren og statsmanden, der byggede bro over tre århundreder, et slægtskab, der trods evidente forskelle i position og karakter alligevel var baseret på så betydelige ligheder i baggrund, psyke og livsindstilling, at det blev umagen værd? Det er i den forbindelse værd at bide mærke i, at Bøggild-Andersen selv i sin tid tog initiativet til studiet af Hannibal Sehested og ikke ledtes til emnet af nogen lærer, selv om han inspireredes af Knud Fabricius' »for haard(e)« opfattelse af statsmanden¹⁴. Hertil kom, at han som sit store forbillede Caspar Paludan-Müller stedse betonede historiestudiets selvudviklende karakter.

Du fatter kun den ånd, du ligner, hævdede Goethe og Nietzsche. Det er en sandhed med betydelige modifikationer, idet den gavnlige kritiske distance let kommer til at svigte, om ligheden er for stor. Der opstår en risiko for, at historikeren i nogen grad producerer et selvportræt, hvor de lyse farver dominerer. Hans biografi blir let en helteskildring. For den følsomme sjæl har Goethes og Nietzsches påstand dog meget for sig – især da, hvis denne sjæl ikke havde meget tilovers for den metodiske psykologiske videnskab (Bøggild-Andersen: denne »har endnu ikke fundet sine ben«¹⁵) og derfor var nødt til at tage snart sagt hele sin tilflugt til to

14. COBAs personlige oplysning; K. Fabricius' nekrolog over *COBA* i Oversigt over Det kgl. Danske Videnskabernes Selskabs virksomhed. 1966–67, s. 97; jvf. brev fra COBA til K. Fabricius 5. okt. 1932: »Da jeg i 1925 var færdig med min specialeopgave, havde jeg en samtale med Dem, hvor De var saa venlig at drøfte en eventuel fremtidsopgave med mig. Jeg nævnede da, at jeg syntes, Hannibal Sehested kunde fortjene et mere indgaaende studium, end der hidtil fra dansk side var blevet ham til del, idet han stod for mig, trods sine fejl, som det 17. aarhundredes højest begavede og kraftigste statsmand. Under vor samtale syntes jeg, at Professoren var for haard ved Sehested, og jeg fattede da den plan, saa fremt jeg fik tid og kræfter, at vise rigtigheden af min opfattelse. Først et par aar efter kunde jeg gaa i gang dermed, og jeg besluttede da at tage mit udgangspunkt i studiet af Sehesteds udenrigspolitik efter 1660, som, saavidt jeg kunde se af Laursens skildring, var præget af en stor stræben, den nemlig at bringe de nordiske stater til i enig samvirken at udøve det Østersøherredømme, som ingen af dem kunne udøve paa egen haand«.

15. Personlig oplysning fra COBA. Det samme gælder de oplysninger i det flg., som der ikke er givet belæg for.

nøgleord i idealismen og neoidealismen: *Einfühlung* og *Verstehung*. Disse ord blev da også centrale begreber i Bøggild-Andersens historiesyn¹⁶, og hans bog om Sehested beriges af betydelig evne ikke blot til »indlevelse« i person – og tid, men også til »forståelse« af fortiden, d. v. s. til en genoplevelse af denne i historikerens egen bevidsthed. Dette hang ikke mindst sammen med visse væsentlige ligheder mellem portrættør og portræt:

Bøggild-Andersen¹⁷, født 1898, voksede op som »Hellerupper og Københavner«¹⁸ i et borgerligt konservativt miljø. Han blev dog alligevel, ikke mindst under indflydelse af sin fortræffelige lærer Hans Høffding, selv radikal og modtog stærke indtryk af den brandesianske individualisme. Heri lå en kim til den for store vægt på eneren og hans formåen, der kom til at præge hans »helt«. Radikalismen fæstnedes på universitetet. Her mente Bøggild-Andersen selv, at Friis og især Arup blev de lærere, der i kraft af deres livssyn kom til at præge ham mest i studenterårene som forsker. Sandsynligvis har han hentet inspiration til »helte«-tankegangen især hos to af professorerne, Knud Fabricius og fremfor alt Aage Friis. Dennes ønske om at gå imod sin samtids fremhævelse af de sociale grundkræfter på bekostning af individet og dets selvstændige værdi, hans ønske om at skildre det store menneskes indgriben i historien smittede uden tvivl af på eller talte i hvert fald til stærke strenge i den unge, påvirkelige elev¹⁹.

Hannibal Sehested, født 1609, voksede også ud af sit oprindelige miljø, en gammel dansk adelsslægt. Han kom i huset i et præste- og lærer-

16. COBA fandt således, at det var et utroligt fejlsyn hos Collingwood at bestride »muligheden af at genopleve følelser og fornemmelser hos fortidspersonligheder«. Han erkendte ligeledes, at vi hænger uhjælpeligt fast i og aldrig kan komme ud over det mystiske element i den idealistiske tradition, som ligger i *Verstehungs-* og *Einfühlungs*begreberne. Komm. til mit ms. om *Kr. Erslev*, 1966.
17. COBA kunne fortjene en biografisk skildring. Af de eksisterende skitser kan fremhæves nekrologerne af hans mangeårige ven og kollega P. Bagge i H. T. 12. r. III, s. 174 ff, og af hans lærer K. Fabricius (jvf. n. 14). Jvf. desuden COBAs selvbiografi i *Festskrift* udg. af Kbh.s Universitet, nov. 1936, s. 169 ff.
18. Cit. fra COBAs kronik, *Den unge Historielærer i Provinsen* (Jyllands-Posten 12. juli 1952), der giver meget til belysning af forf.s syn på historien og på historieundervisningen.
19. Jvf. COBAs nekrolog over *Aage Friis* i *Oversigt over Det Kgl. Danske Videnskaberne Selskabs virksomhed, 1949–50*, s. 80 f. Ikke uden grund havde COBA blik for, at Friis kunne have gjort dette Goethe-citat til sit eget: *Wie sehr wir uns auch mit Geschichte von Jugend an beschäftigen, so finden wir doch zuletzt, dass das Einzelne, Besondere, Individuelle uns über Menschen und Begebenheiten den besten Aufschluss geben. A. a.*, s. 80. Også hos Arup betonedes COBA karakteristisk nok trangen til at fremhæve de førende skikkelser i historien. Jvf. COBAs nekrolog over *Erik Arup* i *Oversigt over Det Kgl. Danske Videnskaberne Selskabs virksomhed, 1951–52*, s. 118 f.

hjem fra 11 til 17 års alderen. Her åbnede magister Christen Jensen (Vejle) »øjnene på mig ved at afdække en række gængse meningers tågeskyer«. Bøggild-Andersen betoner i denne sammenhæng, at det var de kritiske anlæg, trangen og evnen til at nå ind til tingenes kerne, til realiteterne, gennem fordomme og snak, der lå bag Sehesteds statsmandsgerning²⁰. Disse egenskaber lå også bag Bøggild-Andersens delvise nyvurdering af Sehesteds indsats i dansk-norsk indre- og ydrepolitik.

De er sammen med miljøforandringen²¹, der ikke blev den sidste i Sehesteds liv, en væsentlig del af baggrunden for, at denne forstod at se tingene ud fra mere end én synsvinkel, den danske adels, forstod, at de også burde ses ud fra bondens, borgerens, præstens – og kongens. Skridtet var ikke langt til at se dem ud fra, hvad der gavnede *hele* det dansk-norske samfunds interesser mest. Sehested tog ifølge Bøggild-Andersen dette skridt, og forf. har i det væsentlige begrundet sin opfattelse godt, som det ikke mindst fremgår af 2. bindes 5. bog. Ikke blot skulle bondestandens vilkår forbedres, men borgerskabets handel skulle forøges ved en merkantilistisk politik, evangeliet i datidens økonomiske tænkning. Ud over den almindelige tendens i det 20. århundredes første halvdel til at lægge hovedvægt på økonomiske og finansielle tankegange kunne Bøggild-Andersen som student ikke undgå hos sin højt værdsatte lærer Erik Arup at hente inspiration til at fæstne sig ved sådanne tankegange, selv om disse lå ham fjernere end politiske og åndshistoriske²². Hertil kom den økonomiske krise i 30-erne med arbejdsløshed og dårlige økonomiske vilkår (ofte også for de unge historikere), der søgtes bekæmpet ved nymerkantilistiske statsindgreb. Så følsom Bøggild-Andersen altid var over for de afgørende strømninger og ideer i sin egen samtid, undgik dette ikke at sætte sit stærke præg på »Hannibal Sehested«²³. Hvor hans største forgænger i skildringen af Sehesteds norske statholderskab 1642–1651, O. A. Johnsen²⁴, således hovedsagelig blot så dette ud fra en national synsvinkel, fremdrog Bøggild-Andersen med

20. Bd. I, s. 4.

21. COBAs betoning af miljøforandringens betydning til modvirkning af den ensidighed, som han hadede, hvad enten han fandt den hos historikere eller hos fortidens personer, fremgår også kraftigt bl. a. af den i n. 18 nævnte kronik. Hos historikere manifesterede den sig ifølge forf. ofte i en forsømmelse af studiet af den menneskelige åndsudvikling i videste forstand til fordel for økonomisk og politisk historie; desuden (jvf. det n. 7 nævnte arbejde) ved en dogmatisk opfattelse af historiens forløb.

22. Jvf. den n. 19 nævnte nekrolog over *Erik Arup*, s. 105 ff.

23. Jvf. herunder s. 268 ff.

24. – i værket *Hannibal Sehesteds statholderskab 1641–1651*, Kristiania 1909.

rette her²⁵ som i øvrigt ellers i værket stærkt og med bunden varme Sehesteds indgribende og dynamiske indsats for at realisere sine merkantilistiske ideer og idealer til gavn for det danske og norske folk. Dette lykkedes i udtalt grad for ham som statholder i Norge, i ikke ringe grad som rigsskatmester 1660–66, ikke mindst da Frederik III's uægte søn Ulrik Frederik Gyldenløve blev statholder heroppe og genoptog og videreførte reformerne fra Sehesteds tid. Opfattelsen af Gyldenløve som Sehested-elev dokumenterer forf. i og for sig godt i biografiens 7. bog²⁶.

Den af ret snævre økonomiske gruppeinteresser prægede rigsrådsadels store politiske magt ønskede Sehested beskåret, så staten, d. v. s. kongemagten, fik mulighed for at føre en konsekvent inden- og udenrigspolitik til gavn for *alle* stænder. Ikke mindst derfor blev Sehested ifølge Bøggild-Andersen hovedmanden bag statsomvæltningen i 1660²⁷. Han burde dog blot være karakteriseret som én hovedmand²⁸. For imod Sehesteds vilje afløstes rigsrådskonstitutionalismen af en absolut kongelig enevælde, der gav hoffets toneangivende holstenske rådgivere det størst mulige politiske spillerum, ikke af en stænderforfatning, der utvivlsomt havde givet Sehested de bedste chancer for at blive førsteminister i kraft af den good-will, som han nød hos præstestændens og borgerskabets ledere. Dette er dog en konklusion, som forf. undlader at drage, og som i øvrigt også ville have svækket omtalte tese om Sehested som hovedmanden.

Et hovedtema i bind II er skildringen af Sehesteds, som det skulle vise sig, uløselige dilemma som toppolitiker efter sin genoptagelse i regeringen 1660. Mandens brændende ambition²⁹ var at blive regeringens ubestridte leder og få gennemført sine politiske, økonomiske og finansielle tanker. For at nå det mål måtte netop han, der med sin overlegne be-

25. Bd. I, s. 58 ff.

26. Bd. II, s. 154 ff. Den merkantilistiske tidsånd's indflydelse på Gyldenløve nævnes dog karakteristisk nok ikke. COBA burde også have udeladt eller i hvert fald modificeret de hypotetiske betragtninger om Sehesteds og Gyldenløves mulige samtaler om Norge i Paris 1662–63. Forf. finder, at det, selv om direkte vidnesbyrd mangler, tør anses for givet, at sådanne samtaler har fundet sted (bd. II, s. 156).

27. Se Bd. I, s. 251 ff; jvf. forf.s disputats *Statsomvæltningen i 1660*, 1936.

28. Dette synes også at være Svend Ellehøjs opfattelse; jvf. dennes foredrag, *Forfatningsspørgsmålet i Danmark fra oktober 1660 til januar 1661*, Nordiska Historikermötet, bd. 2, Helsingfors 1968, s. 182 f. Jvf. også K. Fabricius i den n. 14 nævnte nekrolog s. 98; desuden dennes brev til COBA af 11. marts 1956: »Jeg bliver svær at overbevise om Hannibal Sehesteds virksomhed som den drivende kraft ved statsomvæltningen 1660«.

29. Denne underdrives af forf., hvilket også Vagn Dybdahl er tilbøjelig til at mene i sin rec. af bd. I, *En stor Bog om en stor Statsmand*, Jyllands-Postens kronik 27. okt. 1946.

gavelse stod i det dårligst tænkelige personlige forhold til den ret midelmådige konge, opnå så øjensynlige resultater af sin politik, at han blev aldeles uundværlig for denne. Det behøvede hans mindre betydelige personlige og politiske modstandere i regeringen, mænd som Christian Rantzau og Christoffer Gabel, ikke, for dem kunne kongen tumle, og derfor trådte Janteloven ikke i kraft over for dem.

Der stod to veje åbne for Sehested. Han måtte som rigsskatmester, d. v. s. som finans- og økonomiminister, bringe den af svenskekrigene udmarvede og ved afståelsen af Skånelandene lemlæstede dansk-norske stat finansielt på fode igen. Dette var imidlertid næsten umuligt, så længe hoffets tysk-militære rådgivere stædigt fastholdt kravet om en stor hvervet hær, og så længe Danmark-Norge var finansielt og toldmæssigt så aldeles i lommen på Nederlandene, som tilfældet var. Følgelig følte Sehested det bydende nødvendigt at befri landet for det nederlandske formynderskab, hvilket han kun så en realistisk mulighed for, ved at man indgik en nær tripelalliance med England og Sverige. Der stødte han imidlertid på næsten uoverstigelige hindringer. For Frederik III *ville* have revanche over for det Sverige, der i den grad havde invalideret hans rige, og var følgelig meget imod en alliance med Oldenburgernes gamle arvefjende. Desuden var han ikke til sinds at opgive sin egen og faderen Christian IVs gamle kæphest, ekspansionspolitikken i Nordtyskland. Det må i øvrigt her pointeres, at forf. overser forbindelsen mellem Frederik IIIs (og hans fars) svenske og nordtyske politik og dermed også konsekvensen i denne sidste. Skulle kongen have nogen chance for at besejre Sverige, måtte han skaffe sig kontrol over det vigtige nordtyske lejetropshervemarked og over de økonomisk-politiske ressourcer her. Dette betød, at den af Sehested ønskede radikale hærreduktion var kongen inderligt imod. Og hvad værre var: i den opfattelse fandt han støtte hos hæren og hos sine indflydelsesrige tyske rådgivere, ikke mindst hos Gabel, der samtidig kraftigt fastholdt ønsket om en nær forbindelse med Nederlandene og modarbejdede en dansk tilnærmelse til England og Sverige.

Trods dette dilemma lykkedes det Sehested via en sanering af statshusholdningen og en reorganisation af forvaltningen, især finansadministrationen, at skabe balance mellem statens udgifter og indtægter, idet han fik hærudgifterne nedskåret til ca. halvdelen af rigets samlede indtægter. Centrum for finansadministrationen blev det af Sehested i 1660 oprettede kammerkollegium, der, som forf. viser, i de følgende år kun fungerede effektivt, når Sehested ikke var i udlandet. Denne blev ifølge forf. drivkraften bag det omfattende udlæg af krongods til statens kreditorer, især borgerlige i ud- og indland, der var nødvendig for at få afviklet den

kolossale statsgæld. Dertil stod han bag de nye skatter, især de grundskatter, der blev behov for, da krongodsindtægterne svandt, ligesom det lykkedes ham at få bragt toldindtægterne kraftigt i vejret. Det fortjener her at bemærkes, at forf.s skildring af Sehesteds virke som rigsskatmester, selv om der kun fandtes ret få forarbejder, særlig Carl S. Christiansens³⁰, vider sig ud til en behandling af hele Danmark-Norges økonomiske og finansielle stilling i årene 1660–66, og at den giver en del nyt til forståelsen heraf.

I udenrigspolitikken, der optar broderparten af siderne i 2. bind, lykkes det derimod ikke Sehested at gennemføre, hvad der for forf.³¹ står som dennes kongstanke, hans nordiske program, den nære alliance med Sverige, der med bevarelse af de to rigers selvstændighed skulle sikre de to riger i fællesskab ikke blot politisk og militært, men også økonomisk herredømme i Norden og Østersøen til gavn for alle stænder og bringe den nederlandske dominans til ophør. Forf. pointerer dog med rette, at Sehesteds nordiske politik uden tvivl bidrog til at mindske den for Danmark så farlige spænding over for den overlegne nabo noget. Desuden gør han op med den hidtil gængse opfattelse i nordisk historieforskning, at det skulle være Sehested, der stod bag den tilnærmelse til og alliance med Frankrig, som rigsskatmesteren ganske vist dygtigt, som forf. viser, bragte i hus³².

Ikke mindst som følge af, at Sehesteds nordiske politik mislykkedes, tabte han også magtkampen med Gabel og forlod i 1665, mere eller mindre i kongens unåde, Danmark for at føre forhandlinger i Nederlandene og Frankrig, hvor han døde året efter.

Sehesteds dilemma kunne i selve bogen være trukket klarere op, og det samme gælder en række andre forhold, der skildres. Det er imidlertid reversen ved forf.s uhyre grundighed og flid, egenskaber, som han karakteristisk nok stærkt fremhæver hos sin helt, at det blir svært at få øje på skoven for de alt for mange træer. Forf. led dertil under hang til perfektionisme, men var desuden, sympatisk nok, uhyre bange for at gøre vold på den historiske virkelighed. Derfor tog det ene forbehold det andet, derfor kom der mange sætningsindsud i teksten, desuden for mange detaljer og ofte for omstændelige aktstykkereferater, der ikke mindst tynger værkets afsnit om finans- og udenrigspolitikken.

30. *Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie under de to første Enevoldskonger, I–II, 1908–22; Formuesforhold i Danmark under de første Enevoldskonger 1660–1700, 1941.*

31. Jvf. herunder s. 268 ff; desuden n. 14.

32. Bd. II, s. 302 ff, 430 ff.

Tyngden lettes ikke ved, at stilen ofte har fået sit stærke præg af den knudrede kancellistil i Sehesteds samtid, selv om forf., som Sehested selv,³³ har afgjort sprogfornemmelse og ind imellem fabulerer livligt og poetisk. Bøggild-Andersens megen skønlitterære læsning satte her sin frugt. Hør blot afslutningen af sagen mod la Roche og Beranger. De benådes af Frederik III, »saaledes at de to løse fugle, hvis historiske hovedbetydning havde været i et vanskeligt øjeblik at give Hannibal Sehested lejlighed til at lægge sin loyale iver for dagen, omsider kunne flagre ud til de letlevende lag i Seinestaden, hvor de hørte hjemme«³⁴. Også korte, klare og rammende sætninger dukker op i en stil, der ellers har for meget lighed med datidens barokkunst³⁵. En instruks »minder i sin forsigtighed om en dans mellem æg«. »Gabel droges,« lyder det besk om Sehesteds prohollandske modspiller, »altid mest til den side, hvor pengene sad«³⁶. Det klare og korte præger i øvrigt langt mest den omtalte fortræffelige forelæsningsrække om Sehested og den danske ydrepolitik. Det mærkes her tydeligt, at denne ikke var tænkt til offentliggørelse, hvorfor forf. udtrykte sig friere, lettere – og skarpere.

Hvad skildringen af udenrigspolitikken i 8. bog angår, udvider denne sig ligefrem til en indgående gennemgang (baseret på et imponerende førstehåndskendskab også til de utrykte kilder) af hele det vesteuropæiske politiske spil 1660–64, også hvor dette kun er af ret indirekte betydning for belysningen af Sehesteds politik. I stedet burde eftertrykket nok i højere grad have været lagt på, hvorledes den danske udenrigspolitik formuleredes, på selve beslutningsprocessen. Nu kommer Sehested til at stå som den ånd i regeringen, der ene ejede initiativet og ideerne, han blir for hvid, hans holstensk-tyske modspillere alt for sorte. Både disse og kongen vies for lidt opmærksomhed, karakteriseres til dels meget hårdt.

Dette hænger nok ikke blot sammen med, at det mere metodiske studium af beslutningsprocessens natur endnu ikke var indledt, da bogen forfattedes i 30-erne og 40-erne, men også med værkets komposition. Det hævner sig her, at forf. undlod at fortsætte den i hovedsagen kronologiske gennemgang af Hannibal Sehesteds liv, som han i værkets tre første bøger fulgte til og med 1660. Nu blir den politiske magtkamp, som

33. Jvf. Ingvar Andersson, *a.a.*, s. 407 f.

34. Bd. II, s. 336 f.

35. Svend Aakjær mener modsat (i rec. af bd. I i Aarhus Stiftstidende 28. okt. 1946), at forf.s stil netop derfor er »usædvanlig velegnet til at skildre denne rige og frodige Tidsalder«, mens »en mere »moderne« sprogform«, som Kr. Erslevs, vil le »have virket afstikkende«.

36. Bd. II, s. 432, 286.

Sehested førte med sine modstandere 1660–66(65), skildret for sig (4. bog) i perioden helt frem til 1666(65), hans virksomhed i samme periode som finansminister for sig (6. bog) og som udenrigspolitiker ligeså (8. bog). Det betyder, at forf. formelt uheldigt blir nødt til at gentage sig selv mange gange. Han må foregribe udenrigspolitiske linier i skildringen i 4. bog og omvendt henvise til den indrepolitiske magtkamp i 8. bog, idet han er klar over, at det er helt umuligt at forstå disse års ydrepolitik uden hensyn til den indre- og ydrepolitiske magtkamp ved det danske hof³⁷. Men det indebærer også, at den indrepolitiske magtkamp ikke ses i sin organiske sammenhæng med udenrigspolitikken og dens udformning³⁸.

Denne komposition har i øvrigt kunstnerisk set sin bagside. Bogen er en biografi, tilmed over en person med et i det ydre og indre meget omskifteligt og spændingsfyldt liv, snart fejrende store diplomatiske triumfer i udlandet, snart i centrum i Norge eller i regeringen derhjemme, så højt oppe politisk og psykisk, så ude i mørket og ud over alle grænser deprimeret, til slut tragisk forstødt og død i udlændighed. Ikke mindst i en sådan biografi er det uheldigt at føre skildringen frem til hans død midt i værket, i stedet for at lade ham dø i dets slutning. For dermed berøves læseren den elementære og værdifulde spænding, der ligger i at følge en sådan stor skikkelse fra vugge til grav. I tragedier dør heltene til sidst.

Det kunstneriske synspunkt har relevans, ikke mindst fordi Bøggild-Andersen selv, som sit forbillede Leopold v. Ranke, ønskede en historieskrivning, der på én gang var videnskab og kunst, »for paa denne forening beror historiens væsen og muligheden for en virkelig erkendelse af, hvad der er sket i menneskenes verden«³⁹. Dette gjaldt, syntes Bøggild-Andersen at mene, i særlig grad skildringen af sjælelivet, hvor historieforskningen i virkeligheden var hørt op med at være videnskab³⁹. »Ethvert psykologisk tolkningsforsøg (er) kun en hypotese,« fandt han og lagde sig dermed nært op ad Erslevs synspunkt fra »Historieskrivning«⁴⁰.

De fleste arbejdende historikere vil sikkert nikke genkendende til vanskelighederne ved at forene det videnskabelige og kunstneriske aspekt. Disse vanskeligheder skyldes i ikke ringe grad vor fasthængen

37. Bd. II, s. 456.

38. Denne komposition kritiseredes også ud fra en lidt anden synsvinkel af Ingvar Andersson, *a.a.*, s. 410 f; desuden af Arup, jvf. n. 42.

39. COBAs erkendelsesteoretiske betragtninger i den værdifulde rec. af C. Weibulls *Dronning Christina*, H. T. 10. r. II, s. 105 f.

40. *Dronning Christina-rec.*, a. st., s. 103; *Historieskrivning*, Festschrift udg. af Københavns Universitet, 1911, s. 24 f.

ved den traditionelle historieskrivnings idealer, som i meget fik blåt stempel af Erslev i 1911, og som også Bøggild-Andersen var præget af. Ifølge disse skulle fremstillingen først og sidst være livlig og anskuelig, hvilket forf. kun, som vist, med et vist held evnede at leve op til. Kravet om livlighed og anskuelighed indebar, at man især skulle bringe forskningsresultaterne, hvorimod selve den videnskabelige analyse ansås for at kede den formodet brede interesserede almenhed og derfor skulle skydes mere i baggrunden eller helt ud, så der ikke blev for generende ophold i skildringen af det fremskridende episke begivenhedsforløb. Dette fortjener at fremføres, fordi ikke mindst dette er baggrunden for, at Bøggild-Andersens kildekritiske argumentation for Sehested som ophavsmand til flere anonyme skrifter blev for lidt indtrængende, som Ingvar Andersson med rette fandt ⁴¹.

Endelig kan det, hvad kompositionen angår, ses, at forf. ikke bevidst anvendte den modeltænkning, som Max Weber bidrog til at drage frem i lyset med sine såkaldte »idealtyper,« og som Bøggild-Andersen i øvrigt til det sidste i sin frygt for at begå overgreb mod den fortidige virkelighed stillede sig kritisk overfor. I stedet for byggede han sin skildring mere traditionelt op, stykket sammen som en ret impressionistisk mosaik af de uhyre mange med flid fremdragne kilder. Derved blev fremstillingen på felter for afhængig af kildematerialet, således for bred og detaljeret, når dette var stort. Her kunne modeltænkningen måske have bidraget til mere indgående overvejelser over, ud fra hvilke perspektiver det var frugtbart at belyse den biograferede, hvad det var rimeligt og væsentligt at medtage i en biografi, så f. eks. ikke hele Danmarks økonomiske stilling i 60-erne skulle drages ind, hvilket også Arup fandt uheldigt formelt set ⁴². Hertil kommer, at Bøggild-Andersen som andre mere model-ubevidste biografer på det ubevidste plan jo alligevel ikke kunne lade være at opstille en slags »model« over den biograferede og hans personlige udvikling ⁴³. Havde forf. været sig bevidst, at der i en vis forstand var tale om en sådan model, altså om en fiktiv konstruktion, rodfæstet i hans eget menneskesyn, havde det måske skærpet blikket mere hos ham for det særegne (ikke mindst svaghederne) hos Sehested, som ikke passede på modellen, og dermed hindret ham i at gøre denne til den »helt«, som han nu blev.

41. *A.a.*, s. 423 f.

42. Brev til COBA af 22. sept. 1946. Arup fandt dertil med rette, at en sådan økonomisk behandling i og for sig var unødvendig for vor opfattelse af Sehested, og at COBA måske havde gjort bedre i at samle sin skildring i ét bind.

43. COBAs model er søgt formuleret herunder s. 272 afsnit 2: »Er en »helt« derimod . . . «.

Dette leder ind på en drøftelse af, hvorledes Bøggild-Andersens egne værdisyndromer påvirkede hans opfattelse af Sehested på tre centrale, sammenhængende felter: hans danskhed, hans nordiske program og hans forhold til det tyske, specielt regeringskredsen omkring kongen og dens politik.

Det må her fremhæves, at Bøggild-Andersens fædrelandskærlighed var meget dyb, hvilket træder bundet frem i hans videnskabelige produktion, friere i hans mere populære ⁴⁴. Hertil kom, at han, som han udtalte i 1944, havde været optaget af det nordiske spørgsmål lige siden skoletiden, og at hans interesse for Sehested hang sammen med hans interesse herfor ⁴⁵. Både danskheden og nordismen smittede af på Sehested-figuren, der desuden er blevet til i 30-erne og 40-erne under indtryk af forf.s afsky for nazismens »forbryderbande«. Truslen fra denne fik ham vistnok til sammen med mange andre at søge yderligere tilflugt i en forhåbning om et nært nordisk samarbejde. Det er en konsekvens heraf, at Bøggild-Andersen i 1942 udsendte sin lille, velskrevne biografi om »Hannibal Sehested. En nordisk statsmand« netop i »Det frie Nords Skrifter«; og det er ikke tilfældigt, at den ender med ordene om, at den nordiske tanke trods de skuffelser, den led i det 17., 18. og 19. århundrede, »rodfastet som (den) er i fælles Æt, Sind og Sprog og ensartet folkelig Udvikling, er . . . en nødvendig Forudsætning for Udførelsen af de nordiske Folks Mission i Verden« ⁴⁶. »Hannibal Sehesteds nordiske program har lyslevende aktualitet den dag i dag.« ⁴⁷ slutter omtalte forelæsningsrække fra 1949, det år, da forhandlingerne om en nordisk union brød sammen.

Der var i forf. en udtalt trang til i historien at søge forklaring på væsentlige problemer i hans egen tid ⁴⁸. Og det synes, som om han i lyset af sine egne nutidsønsker og erfaringer er kommet til at tillægge Sehested et mere udpræget og rodfastet nordisk program, end han i virkeligheden stod for. Desværre nåede Bøggild-Andersen aldrig at give den indgående skildring af de vigtige udenrigspolitiske forhandlinger om den engelsk-svensk-danske alliance, der kulminerede i 1665, heller ikke den dybtgående kildekritiske analyse af Sehesteds såkaldte »politiske testamen-

44. Således i mere folkelige tidsskrifter som »Danmark«, i biografien over *Christian IV* i værket »Danmarks Konger« og i flere avisartikler, især i *Jyllands-Posten*, jvf. f. eks. forf.s fleresides artikel heri 5. juni 1949 om *Det danske Folk og Juni-Grundloven*.

45. Erik Bostrups interview i *Jyllands-Posten* 20. aug. 1944.

46. S. 72. Jvf. også forf.s skildring af *Norden i Verdenshistorien*, *Det forenede Norden*, 1943, s. 43–119.

47. Bd. II, s. 486.

48. Jvf. således det n. 45 nævnte interview og det n. 7 nævnte foredrag.

te,«⁴⁹ der i forening kunne have sat læseren i stand til mere detaljeret at vurdere, på hvor strategisk et plan i Sehesteds bevidsthed det nordiske program lå, om han havde det som mål, mere end han brugte det som middel, nemlig til at nå førsteministerposten⁴⁹.

At Sehested ønskede et godt forhold til og om muligt en alliance med Sverige i disse år, hvor det var bydende nødvendigt at bringe Danmark-Norge økonomisk og finansielt på fode igen, er uomtvisteligt, og forf. har i og for sig ret i, at det var en rigtig politik. Men er det tilladeligt på basis af det forhåndenværende kildemateriale i netop denne tvangskonjunktur for Danmark i 1660-erne at tillægge Sehested en dyb og ideel overbevisning om det rigtige og varige i et nordisk program, baseret på den nordiske »fælles arv« (Sehesteds udtryk)⁵⁰?

Denne betonede ganske vist stedse over for svenske, franske og engelske politikere sit dybe ønske om en nær forbindelse og alliance med Sverige. Men dette var også nødvendigt for at dulme mistanken om danske revanchelyster hos disse landes politikere. Og rigsskatmesteren udtrykte sig betydelig mindre svenskvenligt i brevene til sin egen konge og regering. Nogen nordisme er ikke til stede heri, tværtimod nævnes tanken om en revanchekrig, om end dennes virkeliggørelse skydes ud i fremtiden⁵¹. Bøggild-Andersen er ikke i tvivl om, at Sehested her spiller dobbeltspil ved at skjule sit nordiske program over for den revanchehungrende kongelige danske regering. Men er der ikke også den nok så nærliggende mulighed, at Sehested for at bevare freden udtalte sig mere nordisk over for Sverige, end han egentlig inderst inde var?

Under alle omstændigheder må der næres betænkelse ved forf.s slutbemærkninger om Hannibal Sehesteds evne til især vedrørende den

49. Jvf. dog tillægget i bd. II s. 383 ff. Dette »testamente« udformedes efter Sehesteds død (23. sept. 1666) af dennes franske fortrolige, abbé Jean de Paulmyer, i to breve til Frederik III og var baseret på samtaler med Sehested i foråret 1666, efter at denne netop var blevet ramt af et apoplektisk slag. »Testamentet« opfattedes af COBA som en i det hele ren kilde til Sehesteds dybestliggende statstanke om den nordiske politik (som i øvrigt også, med enkelte forbehold, til disse tanker i det hele taget), hvilket Georg Landberg med rette stiller sig skeptisk over for. Også Arup satte (i det n. 42 nævnte brev) spørgsmål ved testamentets kildeværdi: »Hvor meget værdi har ... gengivelser af udtalelser, fremsat af en apoplektisk mand?«.

50. Desværre var der ikke i slutningen af 50-erne og i 60-erne tale om nogen lejlighedskonjunktur, der politisk stillede Danmark stort set frit over for Sverige. I så fald ville fremsatte ønsker om et nordisk program have haft virkelig beviskraft. J. A. Fridericias vurdering (i Danmarks Riges Historie, bd. IV, s. 519) af Sehesteds nordiske politik som virkende statsmand forekommer derimod i det hele rammende. Fridericia havde også selv oplevet 1864, der havde bidraget til at give ham et mere realistisk syn på nordismen.

51. Jvf. bd. II, s. 404 f, 424, 433 ff m. fl. st.

nordiske tanke at »blicka genom seckler«⁵². Herved forskyder forf. nemlig vurderingspræmisserne fra det, der var sagen for Sehested, hans egen epoke, til de følgende århundreder, hvor konjunkturerne blev andre, og hvor Sverige således sank ned til at blive en anden-, siden tredierangsmagt. Forf.s mening hermed er tydeligvis at gøre Sehested større som statsmand⁵³. Men synspunktet er uhistorisk. For sagen er dog, at Sehested ville blive mindre som statsmand betragtet ved at søge at føre en utopisk nordisk tanke igennem i sin egen tid og ikke blive større, selv om denne eventuelt skulle kunne gennemføres under helt andre ydre og indre konjunkturer i det 20. århundrede eller i en anden fjern fremtid.

Hvad angår modsætningen til Nazityskland, der næppe blev mindre af, at Bøggild-Andersen en tid under besættelsen gik under jorden, har denne måske også bidraget til, at han pointerede den vitterlige modsætning mellem kongens tyske rådgivere og danskeren Sehested for kraftigt. Denne modsætning kan, som påpeget af H. Kellenbenz, ikke uden videre identificeres med modsætningen mellem tysk og dansk overhovedet⁵⁴. Forf. overser for meget, at der *også* var tale om en personlig magtkamp for at nå til tops, ikke blot mellem danske og tyskere, men også mellem disse indbyrdes.

I denne sammenhæng hører det også hjemme, at Bøggild-Andersen *i for høj grad* fremhæver kosmopolitten Sehested som repræsentant for den gamle danske adel og som viderefører af den traditionelle danske rigsråds-udenrigspolitik. Dels strider den førstnævnte fremhævelse delvis imod forf.s pointering af Sehesteds sans for at se problemerne ud fra originale og nye synsvinkler, der tilgodeså alle stænders interesser. Dels brød Sehested tidligt i nogen grad ud af selve rådskredsen ved sit medlemskab af svigersønnegruppen, dertil senere ved sit arbejde for Norges stigende uafhængighed af det danske riges og rigsråds indflydelse og ved sin tilslutning til kongemagtens ønske om arveregeringens indførelse. Rigsrådets medvirken til hans fald i 1651 og de personlige indtryk, som han i unådens år 1651–59 ved sine mange rejser fik af de europæiske fyrsters kamp for at sikre sig stærkere greb om statsmagten over for de

52. Bd. II, s. 486. Udtrykket nævnes også i Sehested-biografierne i *Det frie Nord*s Skrifter Nr. 5, 1942, s. 71 og i *Store danske Personligheder*, Bd. 1, s. 105.

53. Dette motiv ligger sikkert også bag forf.s rene gisning vedr. Sehesteds Gottorp-politik. Han finder det svært at afvise den formodning, at Sehested i sit hjerte kan have næret den radikale tanke om en deling af Hertugdømmerne, som gav Gottorp hele Holsten og Danmark hele Slesvig. Bd. II, s. 243.

54. – i dennes indgående rec. af bd. I i *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*, Bd. 76, 1952, s. 276.

partikularistiske frondebevægelser, har uden tvivl yderligere svækket hans tilhørsforhold til den danske rigsrådsadel og dens idégrundlag.

Dette gælder, om end i ringere grad⁵⁵, også denne adels traditionelle syn på udenrigspolitikken⁵⁶. Forf. indrømmer selv, at en hovedhjørnesten heri, den nære tilknytning til Nederlandene, ikke deltes af Sehested. Vigtigere er det imidlertid, at dette rigsråd ikke i den tid, hvor Sehested var virksom som statsmand, fra 30-erne til 60-erne, kan karakteriseres som svensk-venligt, endsiges stod for et sådant nordisk program, som forf. tillægger Sehested, selv om rådet ønskede at opretholde et fredeligt forhold til nabostormagten. Svensk-venligheden fik nemlig sit grundstød under den svenske magtdemonstration ved Knærød-grænsemødet 1624, hvor Sverige især drev sin toldpolitik igennem i modstrid med Stettinfredens ånd, og hvor denne fred som konstitutionel garanti for det danske råds magtposition over for kongemagten i realiteten fik sit knæk. Stettinfreden var desuden baseret på en vis balance i magtforholdet mellem Sverige og Danmark, og en sådan eksisterede ikke mere, efter at svenskerne i 30-erne opnåede deres stormagtsstilling. Vil man derfor karakterisere Sehested som viderefører af den traditionelle rådspolitik over for Sverige, gælder dette kun tiden før 1624, da konjunkturerne var væsensforskellige fra 1660-erne, og kun, hvis man ikke tillægger Sehested det dybtgående nordiske program, baseret på en nær alliance med Sverige, som rigsrådet heller ikke før 1624 stod for.

På endnu et felt har forf.s eget værdigrundlag spillet ind. Fædrelandsfølelsen lå ikke så dybt i sindene i det 17. århundrede, og slet ikke i en så europæisk præget ånd som Sehesteds. Det synes derfor, som om forf. i kraft af sin egen stærke danskhed er kommet til at tillægge Sehested større samvittighedskvaler, end han havde, fordi han i perioder, hvor han var persona non grata hos Frederik III, havde planer om at søge dels svensk, dels engelsk tjeneste⁵⁷. Ikke mindst derved er personen Hannibal Sehested kommet til at stå med en større personlig integritet, end der er belæg for i kildematerialet.

Indebærer nu dette, som hidtil indiceret, at Sehested er blevet formet som en »helt« i Bøggild-Andersens hænder? Forstår man begrebet i mere romantisk forstand, som en person med bare ædle egenskaber, er det ingenlunde tilfældet. Bøggild-Andersen skød ganske vist, i øvrigt i modsæt-

55. Forf. betoner i denne sammenhæng således med rette modstanden mod kongemagtens ekspansionspolitik i Nordtyskland og ønsket om en fredspolitik overhovedet.

56. Bd. II, s. 393 ff m. fl. st.

57. Jvf. således bd. I, s. 176 ff, især s. 179; bd. II, s. 261 (her dog med forbehold).

ning til, hvad hans lærer Erik Arup ofte gjorde, sin hovedpersons ideelle handlingsmotiver for stærkt i forgrunden⁵⁸. Dette hang sikkert sammen med, at han i sin egen tilværelse havde svært ved at affinde sig med ikke-ideelle motiver og derfor var tilbøjelig til at fortrænge dem. Men alligevel er han, næppe uden grund, ikke blind for svaghederne i Sehesteds karakter⁵⁹; således for hans overdrevne selvhævdelse; hans ærgerrighed; hans forfængelighed; de senere års bitterhed; det hidsige nørrejyske sind, der stødte mange bort fra ham og i meget gjorde ham til en ensom mand med bare få hengivne disciple; desuden for den »bizarre og visionære« fantasi, der gjorde ham til talsmand for »en politik, der . . . tog alle stænders »velstand« og en nordisk »fælles arv« til ledestjerne, (men derved) gik for stærkt imod de herskende fordomme«⁶⁰. Bøggild-Andersen er med disse ord i forelæsningen fra 1949 på vej mod en erkendelse af, at *tiden* her var stærkere end *manden*, en erkendelse, der i det hele ikke er slået igennem i selve den tidligere skrevne bog.

Er en »helt« derimod en skikkelse, der til gavn for sit land kæmper for gode ideers gennemførelse og for denne kamps skyld i det væsentlige formår at overvinde sine personlige svagheder og forædles derved⁶¹, så er Hannibal Sehested afgjort blevet en helteskikkelse, i virkeligheden en idealfigur i Goethes forstand⁶².

Dette gør samtidig Sehested til et dybt tragisk menneske i Bøggild-Andersens øjne. Han døde i Paris 1666, forstødt fra sin konges inderkreds, syg og nedslidt, psykisk som legemligt, uden at være blevet førsteminister, uden at have fået realiseret væsentlige dele af sine politiske tanker.

Heller ikke Bøggild-Andersen fik sit livsværk, bogen om Hannibal Sehested, gjort færdig. Hans ideverden passede som Sehesteds i flere henseender dårligt til hans egen tid. Bøggild-Andersen, der i meget var et barn af det 19. århundrede med dets tro på fremskridt, rationalitet og harmoni, lærte aldrig rigtigt at acceptere den krigs- og krisebefængte tid efter 1914, hvor den værdikrise med bevidstheden om de stærkt subjektive

58. Jvf. den n. 19 nævnte nekrolog over Erik Arup, s. 119.

59. Man er i den forbindelse forf. taknemlig for, at han undlod de moralsk fordømmende vurderinger af Sehested, der f. eks. skæmmer J. A. Fridericias Sehested-figur (i Bricka DBL XV s. 496 ff). Undladelsen var i overensstemmelse med hans historiesyn: »Jeg vil ikke være med til at skælde ud på« mennesker, »fordi deres Indstilling overfor en Række Livsspørgsmaal var en ganske anden end min«. »Tout comprendre, c'est tout pardonner«. »I Historieforskningen er jeg ikke bange for at anvende den Maxime«. Det n. 7 nævnte foredrag s. 12.

60. Bd. II, s. 485.

61. Jvf. især bd. I, s. 179; i øvrigt hele skildringen af Sehesteds kamp for at virkeliggøre sine ideer, ikke mindst de nordiske.

62. Dette var ingen tilfældighed, jvf. herunder s. 273.

elementer i historieforskningen, som nyidealismen søgte at bekæmpe, tilmed trængte helt ind i sindene. Over for denne krise og krisetid søgte han, idet han stedse bestræbte sig på at gøre sin forskning så ædruelig og objektiv som overhovedet muligt, tilflugt i en strofe af Bjørnstjerne Bjørnson:

»født og fostret af det ene,
livets sunde væxt at tjene«⁶³

På denne baggrund forstår man endnu bedre det skær af idealitet og tragedie, der falder over Bøggild-Andersens heltefigur og gør denne til en i egentlig forstand sympatisk skikkelse.

»Hannibal Sehested« er en stor præstation af en lærd historiker, og Jysk Selskab har ære af sit initiativ til udgivelsen af 2. bind. Fremtidig forskning over denne statsmand og hans tid vil nemlig ikke kunne komme uden om en stillingtagen til dette værk, hvis teser og synspunkter heldigt nok ikke blot vækker bifald, men også ægger til modsigelse og – eftertænksomhed.

Goethes ord »om det Menneske, som *immer strebend sich bemüht*, passer på Hannibal Sehested,« skrev hans biograf i 1942⁶⁴. De står at læse i »Faust,« det værk, som Bøggild-Andersen ideligt øste af og, som han selv mente, havde præget hans eget menneskesyn mere end noget andet litterært værk.

Goethes ord passer på Bøggild-Andersen selv. Ikke mindst derfor blev »Hannibal Sehested« et så inciterende værk, »med et så övervældigande rikt stoff och så många synpunkter på centrala problem,« at det, som Ingvar Andersson med rette skrev, ikke var »lätt att recensera«⁶⁵. Ikke mindst derfor blev Bøggild-Andersen den inspirerende lærer og igangsætter for den række af elever, som nu er med til at føre dansk historieforskning videre, og som mindes hans lærer- og skribentgerning med taknemlighed.

63. Til en holdning i den retning opmuntredes han af Arup, der selv havde set mange af det 19. årh.s idealer synke i grus mellem 1914 og 1945: »Jeg har, lige fra jeg var helt ung, haft en djævleblændt tro paa, at den kritiske historieforskning og historiefremstilling maatte kunne bibringe alle mennesker en besindigere og mere medmenneskelig forstaaelse af de mennesker, der i sin tid har levet, og de mennesker, de i en kort tid kommer til at leve sammen med. Den tid, hvori jeg har levet, har naturligvis forlængst overbevist mig om, at al historisk forskning og fremstilling er aldeles ligegyldig over for den eruption af lidenskab og had, som krigen kalder op. Men dog maa vi vedblive at arbejde. Det synes mig, at De er en af de faa, der arbejder i den rette historieforsknings aand«. Brev til COBA af 22. sept. 1946.

64. *Hannibal Sehested. En nordisk Statsmand*, s. 71.

65. Brev til COBA af 29. nov. 1948. Tilsvarende i brev til denne af 24. juni 1949.